

καὶ τοῦ ῥηματικοῦ ἐπιθέτου εἰς -τος. Τῶν ἐπιθέτων τούτων ὑπάρχουν δύο τύποι, ὁ κανονικὸς (**ἄβραστος, ἀνείπωτος**) καὶ ὁ κολοβωμένος (**ἀγροίκτης, ἀλώνιστος**). Διὰ τὸν σχηματισμὸν τούτων ὁ συντάκτης τοῦ Λεξικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς ἐδέχθη τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ τοῦ Χατζιδάκη, ἧτοι διὰ μὲν τὸν κανονικὸν τύπον, ὅτι πρόκειται περὶ συνθέσεως ἐκ τοῦ στερητικοῦ ἀ- καὶ τοῦ εἰς -τος ῥηματικοῦ ἐπιθέτου εἴτε τοῦτο ὑπάρχει (**βραστός**) εἴτε δὲν ὑπάρχει (**εἰπωτός**)· διὰ δὲ τὸν κολοβωμένον, ὅτι πρόκειται περὶ τῶν εἰς τὴν λήγουσαν τονιζομένων ὀνομάτων (**ἀγροίκτηός**), ἅτινα πρὸς ἔνδειξιν στερήσεως ἔγιναν προπαροξύτονα (**ἀγροίκτης**).

Ὁ Δ. Φόρης ἤδη πρότερον κρίνων τὸν Α' τόμον τοῦ Λεξικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς διετύπωσε τὴν ἄποψιν ὅτι διὰ τὸν κανονικὸν τύπον ἢ σύνθεσις γίνεται, ὅπου δὲν μαρτυρεῖται ὑπαρκτὸν β' συνθετικὸν εἰς -τος, μὲ δεῦτερον συνθετικὸν σχηματιζόμενον ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ θέματος τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου ἢ τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου. Ὡς πρὸς τὸν κολοβωμένον τύπον δέ, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὕλικου τοῦ Β' τόμου ἐξετάζει 14 τοῦ τύπου τούτου στερητικὰ ἐπίθετα (**ἀπάτητος, ἀγάπητος, ἀπόσπαστος, ἀνηγόρευτος, ἀνέβατος, ἀντήρητος** κλπ.) καὶ ἐνισχυόμενος καὶ ἐκ διασωθέντων διπλῶν τύπων (**ἀνανέβατος - ἀνέβατος, ἀνευτήρητος - ἀντήρητος, ἀναδέλφωτος - ἀδέλφωτος** κλπ.) διατυπώνει τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ φαινομένου ἀπλολογίας, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀνεπτύχθη διὰ συλλαβικῆς ἀνομοιώσεως (**ἀναπαίτητος) ἀπάτητος, ἀναγάπητος) ἀγάπητος, ἀναπόσπαστος) ἀπόσπαστος** κλπ.).

Ἐπὶ πλέον γίνονται παρατηρήσεις ἐτυμολογικαὶ ἐπὶ τριῶν εἰσέτι στερητικῶν ἐπιθέτων τοῦ Λεξικοῦ.

Π. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

M. VAN DEN BRUWAENE, **Cicéron, De natura Deorum**, Livre Premier (ἐν τῇ Collection Latomus [Revue d'Études Latines], vol. 107 Bruxelles 1970, σσ. 1—191), τιμὴ fr. b. 325.

Ἐπιχειρῶν ὁ M. Van Den Bruwaene τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου ἐκ τῶν τριῶν σφριζομένων βιβλίων τῆς τοῦ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος πραγματείας, τῆς ἐπιγραφομένης *De Natura Deorum* (Περὶ τῆς φύσεως τῶν θεῶν), ἐπεδίωξε τὴν ἀποκατάστασιν οὐχὶ μόνον τῆς γνησίας μορφῆς τοῦ κειμένου διὰ τῆς κριτικῆς ἐξετάσεως τῶν ποικίλων ἐκ τῶν χειρογράφων κωδίκων καὶ τῶν πρώτων ἐντύπων ἐκδόσεων παραδιδομένων πρὸς αὐτὸ σχετικῶν γραφῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν διερεύνησιν τοῦ πραγματικοῦ περιεχομένου τούτου διὰ τῆς ἐρμηνευτικῆς θεωρήσεως τῶν διαφόρων ὑπὸ τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ φιλοσόφων διατυπωθεισῶν ὡς πρὸς αὐτὸ πάλιν συναφῶν δοξασιῶν ἢ θεωριῶν.

Οὕτως ἐν τῇ κριτικῇ ταύτῃ καὶ ἐρμηνευτικῇ ἐκδόσει ὁ φιλόλογος πρῶτον μὲν

παρέθηκε τὸ ἐξηλεγμένον τῆς πραγματείας Λατινικὸν κείμενον, εἶτα δὲ ἐπηκριβωμένην τούτου Γαλλικὴν μετάφρασιν, καὶ ἐπεμελήθη ὅπως ἐκεῖνο μὲν πάλιν τεκμηριώσῃ πλοῦσιον ἐκ παραδεδομένων παλαιῶν γραφῶν κριτικὸν ὑπόμνημα (*apparatus criticus*) καὶ δαψιλὲς ἐκ σφζομένων ἀρχαίων συγγραφέων ὑπόμνημα μαρτυριῶν (*apparatus testimoniorum*), ταύτην δὲ ἐπιβεβαιώσῃ ἢ ἐμβριθῆς ἐξήγησις, ἣν περιέχουσι παλαιότερα σχόλια (*scholia vetustiora*) καὶ ἢ ἐμπερίστατος ἐρμηνεία, ἣν περιλαμβάνουσι μεταγενέστερα ὑπομνήματα (*commentarii recentiores*).

Ἰδίᾳ ὁμῶς τῆς ἐκδόσεως ταύτης καὶ ἐκτενεστάτην ὁ φιλόλογος προέταξεν εἰσαγωγὴν, ἐν ἣ προσεπάθησε νὰ καθορίσῃ τὴν χρονολογικὴν θέσιν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἀξίαν, ἣν ἡ πραγματεία ἔχει ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἄλλων μὴ καθ' αὐτὸ ῥητορικῶν, κυρίως δὲ φιλοσοφικῶν πραγματειῶν τοῦ ῥήτορος τούτου καὶ φιλοσόφου, ἔτι δὲ νὰ διαγράψῃ τὰς βαθυτέρας ἐπιδράσεις καὶ τὰς ἰσχυροτέρας βροπὰς, ἃς οὗτος ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτῆς ἔσχεν ἐκ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο διαφόρων διδασκαλιῶν καὶ θεωριῶν τῶν τε παλαιότερων φιλοσοφικῶν Σχολῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ μεμονωμένων Ἑλλήνων πάλιν ἢ καὶ Ῥωμαίων φιλοσόφων.

Λοιπὸν ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης (σελ. 5) ὁ φιλόλογος, μετὰ γενικώτερα ὡς πρὸς τὸ ὡς αὐτόθι ἐπιγράφονται *L' oeuvre de Cicéron* (Τὸ ἔργον τοῦ Κικέρωνος), εἰδικώτερον ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῆς κεφαλαίῳ (σελ. 6) τῷ ἐπιγραφομένῳ *Le De Natura Deorum* (τὸ περὶ τῆς φύσεως τῶν θεῶν) τὸ μὲν καθορίζει τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς τῆς πραγματείας ταύτης τοῦ Κικέρωνος μεταξὺ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 45 π.Χ., ὅτε ἐξεδόθη ἡ πραγματεία τούτου, ἢ ἐπιγραφομένη *Tusculanae Disputationes* (Τουσκουλαναὶ Συζητήσεις), καὶ τοῦ Μαρτίου τοῦ 44 π.Χ., ὅτε ἐξεδόθη ἡ πραγματεία αὐτοῦ, ἢ ἐπιγραφομένη *De Divinatione* (Περὶ μαντικῆς), τὸ δὲ ἐξαιρεῖ τὴν μεγάλην φιλοσοφικὴν ἀξίαν αὐτῆς.

Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ αὐτῆς (σελ. 7), τῷ ἐπιγραφομένῳ *Les Écoles Philosophiques* (Αἱ Φιλοσοφικαὶ Σχολαί), διαγράφει τὰς ἐπιδράσεις, ἃς ὁ Κικέρων ἔσχε τὸ μὲν ἐκ τῆς μελέτης τῶν σχετικῶν θεωριῶν τῶν ἀρχαίων τούτων Ἑλληνικῶν Σχολῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Λυκείου τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν σχετικῶν πάλιν διδασκαλιῶν συγχρόνων αὐτοῦ Πλατωνικῶν ἢ καὶ Ἀριστοτελικῶν διδασκάλων, πρῶτον δὲ Φίλωνος τοῦ ἐκ Λαρίσης ἐν Ῥώμῃ περὶ τὸ 88 π.Χ., καὶ εἶτα Ἀντιόχου τοῦ ἐξ Ἀσκάλωνος ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ 78 π.Χ., καὶ τοῦ μεγάλου τότε κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ῥήτορος καὶ φιλοσόφου Ποσειδωνίου ἐν Ῥόδῳ.

Ἐν τῷ τρίτῳ αὐτῆς κεφαλαίῳ (σελ. 10), τῷ ἐπιγραφομένῳ *Les Stoiciens* (Οἱ Στωικοὶ) διακρίνει ὡσαύτως τὰς ἐπιδράσεις, ἃς ὁ Κικέρων ἔσχε ἐκ τῆς μελέτης τῶν σχετικῶν θεωριῶν τῶν φιλοσόφων τούτων, ἀπὸ τε τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως μέχρι τῶν πολλῶν τούτου θιασωτῶν, ὧν οἱ κυριώτεροι ὑπῆρξαν Κλεάνθης ὁ Ἄσσιος, Χρύσιππος ὁ Σολεὺς καὶ Διογένης ὁ Βαβυλώνιος, ἔτι δὲ Παναίτιος ὁ Ῥόδιος, Καρνεάδης ὁ Κυρηναιῖος, ὁ Μνήσαρχος καὶ ἄλλοι, ὧν πάντων ἐγνώρισε τὰ σχετικὰ διδάγματα περὶ «νοεροῦ θεοῦ» καὶ τούτου ὡς «πυρὸς τεχνικοῦ, ὁδῶ βαδίζοντος ἐπὶ γένεσιν κόσμου», ἔτι δὲ περὶ «ἐναιθε-

ριου θεοῦ» καὶ τῶν τούτου πάλιν» «*σπερματικῶν λόγων*», τῶν διεπομένων διὰ τῆς λεγομένης «*εἰμαρμένης*».

Ἐν τῷ τετάρτῳ αὐτῆς κεφαλαίῳ (σελ. 12) τῷ ἐπιγραφομένῳ *Les Épicuriens* (Οἱ Ἐπικούρειοι) ἐπισημαίνει προσέτι τὰς ἐπιδράσεις, ἃς ὁ Κικέρων ἐν προκειμένῳ ἔσχεν ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν σχετικῶν δοξασιῶν τῶν φιλοσόφων τούτων, ἀπὸ τε τοῦ ἀρχηγοῦ πάλιν Ἐπικούρου τοῦ Ἀθηναίου μέχρι τῶν πολλῶν τούτου Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων ὁπαδῶν, ὧν σπουδαιότεροι ἐκ τῶν μὲν ὑπῆρξαν Φαῖδρος ὠσαύτως ὁ Ἀθηναῖος, Ζήνων ὁ Σιδώνιος, Φιλόδημος ὁ Γαδαρεύς, καὶ ἄλλοι, καὶ ἐκ τούτων δὲ οἱ ἐκλεκτικοί, ὡς καὶ αὐτὸς ὑπῆρξεν, *Manlii Torquati pater et filius* (Μάνλιοι Τορκουᾶτοι πατὴρ καὶ υἱός), ὁ *C. Velleius* (Γάιος Οὐελλήσιος), ὁ *Ti. Lucretius Carus* (Τίτος Λουκρήτιος Κᾶρος), καὶ ἄλλοι.

Ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτῆς κεφαλαίῳ (σελ. 15) τῷ ἐπιγραφομένῳ *Les Sources* (Αἱ Πηγαί), ἐξετάζει τὰς σχετικὰς πραγματείας τῶν φιλοσόφων γενικώτερον ἐξ ὧν ὁ Κικέρων ἠρύσθη, καὶ ἐν τῷ ἕκτῳ αὐτῆς κεφαλαίῳ (σελ. 18), τῷ ἐπιγραφομένῳ *Les Sources Épicuriennes* (Αἱ Ἐπικούρειοι Πηγαί) ἐρευνᾷ τὰς σχετικὰς πάλιν πραγματείας τῶν φιλοσόφων τούτων εἰδικώτερον, ἐξ ὧν οὗτος ἤντηλησεν, ἐνῶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς αὐτῆς κεφαλαίοις ἤτοι τῷ ἑβδόμῳ (σελ. 22), τῷ ὀγδόῳ (σελ. 24) καὶ τῷ ἐνάτῳ (σελ. 29), τοῖς ἐπιγραφομένοις κατὰ σειρὰν *Panétius* (Παναίτιος), *Posidonius et Panétius* (Ποσειδώνιος Παναίτιος), *Le cas d'Antiochus d'Ascalon* (ἡ περίπτωσις Ἀντιόχου τοῦ ἐξ Ἀσκάλωνος), διακρίνει ὅσα οὗτος ἐκ τῶν φιλοσόφων τούτων ἐδανείσθη.

Ἐν κατακλιῆδι ἐν τοῖς τελευταίοις αὐτῆς κεφαλαίοις, ἤτοι τῷ δεκάτῳ (σελ. 32) τῷ ἑνδεκάτῳ (σελ. 34) καὶ τῷ δωδεκάτῳ (σελ. 45) τοῖς ἐπιγραφομένοις κατὰ σειρὰν πάλιν *Établissement du Texte* (Ἀποκατάστασις τοῦ Κειμένου), *Les Manuscrits* (Τὰ Χειρόγραφα) καὶ *Conspectus Codicum*, *Éditions Consultées*, *Traductions Consultées*, *Notae*, *Testimonia* (Σύνοψις τῶν Κωδίκων, Ἐκδόσεις μελετηθεῖσαι, Μεταφράσεις μελετηθεῖσαι, Σημειώσεις. Μαρτυραίαι), ἀναπτύσσει τὰ ἐπὶ μέρος θέματα ταῦτα, μάλιστα δὲ ἱστορικῶς καὶ κριτικῶς, ἀναγράφων πρῶτον τὰς σπουδαιότερας ἐπὶ ἐκάστου τούτων ὑποστηριχθείσας γνώμας τῶν προγεγενησμένων φιλολόγων καὶ διατυπῶν εἶτα τὰς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ὑποστηριζομένας.

Οὕτω μετὰ πολλῆς φιλολογικῆς ἐνημερότητος καὶ ἐνδελεχοῦς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ἔτι δὲ μετὰ περισσοῦς κριτικῆς ἀγχινοίας καὶ πολυμεροῦς ἐρμηνευτικῆς ὀξυδερκειᾶς ὁ *M. Van Den Bruwaene* ἐπεχειρήσθη καὶ ἐξέδωκε τὴν τοῦ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος *De Natura Deorum* (Περὶ τῆς Φύσεως τῶν Θεῶν) ἐπιγραφομένην πραγματείαν ταύτην, ἧς καὶ ὁμολογουμένως ἐπέτυχε καὶ τὴν γνησιωτέραν μορφήν καὶ τὸ βαθύτερον νόημα νὰ ἀποδώσῃ.

ΛΟΥΪ·ΖΟΣ Α. ΛΟΥΪ·ΖΙΔΗΣ

Τακτικὸς Καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν